

ВНУТРІШНІЙ РИНОК ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Здійснено аналіз ефективності внутрішнього ринку промислової продукції та запропоновано пріоритетні заходи у цій сфері.

Ключові слова: конкуренція, товарний ринок, ринкове середовище, ринковий механізм, глобалізація.

Осуществлен анализ эффективности внутреннего рынка промышленной продукции и предложено приоритетные мероприятия в этой сфере.

Ключевые слова: конкуренция, товарный рынок, рыночная среда, рыночный механизм, глобализация.

The analysis of effectivity of the domestic market for industrial production has been proposed and has been measured in this sphere.

Keywords: competition, commodity market, market sphere, market mechanism, globalization.

Внутрішній товарний ринок є однією з найдинамічніших складових національного ринку, розвиток якого обумовлюється як загальним зовнішньоекономічним курсом держави, так і соціально-економічними умовами всередині країни: рівнем доходів, різноманітністю форм власності, стабільністю грошово-кредитної системи, наявністю ринкової інфраструктури тощо. В умовах глобальної економічної кризи розрив між рівнем економічного та науково-технічного розвитку внутрішнього ринку промислової продукції України і держав з розвинутою ринковою економікою зростає. Одним із шляхів подолання цієї негативної тенденції є формування ефективного організаційно-економічного механізму функціонування внутрішнього ринку промислової продукції, створення ефективного конкурентного середовища, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів, захисту внутрішнього ринку від несумлінної конкуренції та контрабанди, створення сприятливих умов для розширення внутрішнього виробництва.

Теоретичні і прикладні проблеми формування конкурентного ринкового середовища висвітлено в численних працях зарубіжних і вітчизняних економістів: В. Базилевича, Б. Букринського, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Я. Жаліло, О. Михайлова, М. Портера, П. Хайне, Е. Чемберліна, А. Юданова та багатьох інших. Однак з урахуванням існуючих економічних реалій це питання потребує нового поглибленого аналізу, розробки

нових науково-методичних і практичних рекомендацій щодо послаблення наслідків кризових явищ, адже недостатній розвиток внутрішнього ринку промислової продукції зробив його чи не найбільш чутливим до змін економічної ситуації як на зовнішніх ринках, так і всередині країни.

Поглиблення міжнародної регіональної економічної інтеграції актуалізувало завдання ефективного використання внутрішнього ринку як інструменту зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. У цьому контексті розбудова конкурентного середовища на внутрішньому ринку на засадах збалансування позицій та інтересів виробників та імпортерів, а також мінімізації тіньового наповнення вітчизняних товарних ринків повинна стати важливою складовою стратегії економічного зростання України.

Процеси глобалізації суттєво змінюють можливості національних внутрішніх ринків, що стимулює країни з вищим економічним розвитком активніше використовувати інструменти захисту власних ринків та збільшувати тиск на конкурентів на зовнішніх товарних ринках. У такій ситуації важливим завданням є пошук і реалізація механізмів закріплення власних традиційних товарних ніш та посилення ролі вітчизняних виробників промислової продукції у формуванні товарної пропозиції на внутрішньому ринку.

Характерною ознакою національної економіки є поєднання високого рівня відкритості економіки з низькою конкурентоспроможністю виробників промислової продукції. Динаміка зовнішньої торгівлі навіть за період економічного зростання характеризується високим ступенем імпортової та експортної залежності [1].

У той же час, не можна не помітити і позитивні тенденції, що відбулися за цей період на внутрішньому ринку промислової продукції, зокрема, збільшення пропозиції вітчизняних товаровиробників. Позитивним явищем стало зростання конкуренції як виробників з імпортерами, та і між вітчизняними виробниками, нецінової конкуренції між учасниками внутрішнього ринку за рахунок удосконалення якості виробленої продукції та її обслуговування, покращення маркетингу, роботи з реальними та потенційними покупцями виробленої продукції тощо [2].

Незважаючи на певні позитивні зрушення у формуванні конкурентоспроможного внутрішнього ринку промислової продукції, зовнішня торгівля залишалася визначальним чинником наповнення національних ринків готової продукції – легкої промисловості, транспортного машинобудування та приладобудування, гумових і пластмасових виробів. На високоліквідних та стратегічно важливих товарних ринках машинобудування, продукції хімічної та легкої промисловості потенціал зростання купівельної спроможності використовувався передусім імпортерами. Темпи збільшення обсягів товарного імпорту істотно перевищували темпи зростання промислового виробництва. Особливо разючий розрив спостерігався у 2005 р., коли темпи приросту промислового виробництва становили 3,1%, а імпорту – 24,6% [3].

Головними чинниками розширення внутрішнього ринку були: зростання внутрішнього платоспроможного попиту, обумовленого нарощуванням соціальних видатків бюджету та сприятливою ціновою кон'юнктурою для низки українських товарів на зовнішньому та внутрішньому ринках, неорганізованість і слабкість ринкових інституцій, що спрощувало реалізацію на внутрішньому ринку низькоякісної

неконкурентоспроможної продукції.

Внутрішньому ринку промислової продукції властивий високий рівень чутливості до характеру та динаміки зовнішньої торгівлі промисловими товарами. Найнижчий рівень залежності від зовнішньоекономічної діяльності (менше 35%) характерний для підприємств харчової промисловості, у той час як для машинобудування, хімічного виробництва та металургії цей показник перевищує 65%, а ринок продукції легкої промисловості на 90% залежить від імпорту.

Нарощування товарної пропозиції галузями з високою та домінуючою залежністю від кон'юнктури й динаміки зовнішньої торгівлі потребує адекватної концентрації державної політики, спрямованої на збалансування виробництва та імпортованих потоків при наповненні товарних ринків.

Головними експортоорієнтованими галузями промисловості залишаються металургія та обробка металу, хімічна промисловість і машинобудування, які в сукупності формують близько 65% усього товарного експорту України та 37% загальної виручки від реалізації продукції промисловості. В той же час практично повністю орієнтованими на внутрішній ринок є підприємства з виробництва та розподілу електроенергії, газу і води, виробництва будматеріалів, скловиробів, харчової промисловості, для більшості з яких частка експорту у виручці від реалізації продукції не перевищувала 10%.

Рецесія на світовому ринку, що відбулася внаслідок глобальної економічної кризи, значно ослабила позиції українських імпортерів, примушує звертати більше уваги на розвиток внутрішнього ринку.

Подальша експлуатація експортного потенціалу промисловими підприємствами та слабка конкуренція на внутрішніх товарних ринках зумовили зростання обсягів товарної пропозиції, що формувалася імпортерами. Так, імпортна складова товарної пропозиції по обробній промисловості перевищує 50% і має тенденцію до зростання. Підвищується роль імпорту на ринках легкої промисловості. Понад 65% реалізованої на внутрішньому ринку продукції машинобудування є імпортного походження.

До головних чинників, що визначають неспроможність вітчизняних виробників промислової продукції ефективно конкурувати з імпортерами на внутрішньому ринку, можна віднести: неадекватність вимогам ринку механізмів ціноутворення; слабкість маркетингу під час просування продукції на внутрішній ринок; залежність від давальницької сировини; висока концентрація іноземного капіталу на підприємствах, їх відхід від орієнтації на внутрішній ринок, значні обсяги напівлегального та нелегального імпорту і тіньового виробництва, насиченість ринку дешевою низькоякісною продукцією і такою, що була в користуванні.

Диспропорція, яка утворилася між продукцією національного виробництва та імпортом на внутрішньому ринку, є результатом недосконалої державної регуляторної політики та її переорієнтації на стимулювання виробничої, а не посередницько-збутової діяльності; нижчої, порівняно із світовими аналогами продуктивності праці та відсутності можливостей швидкого її підвищення виробниками і, як наслідок, низької фінансової привабливості виробництва і реалізації продукції на внутрішньому ринку, неспроможності адаптації до посилення цінової конкуренції з імпортом; невідповідності зростання продуктивності праці високим темпам підвищення заробітної плати; проведення політики розширення платоспроможності

кінцевих споживачів промислових товарів шляхом нарощування бюджетних соціальних трансфертів при високому рівні фіскального навантаження на виробників; недосконалому митному контролю та відсутності дієвої системи регулювання доступу імпорту на внутрішні ринки промислової продукції; менш ефективній порівняно з імпортерами експлуатації торговельних мереж; вузькості асортименту продукції, що виробляється на вітчизняних промислових підприємствах, яка, крім цього, часто поступається імпорту якістю та ціною.

Однією з причин низької конкурентоспроможності вітчизняних виробників на внутрішньому ринку промислової продукції є недостатня частка інноваційних виробництв. Майже 90% промислових продуктів, що виробляються в Україні, не має сучасного високотехнологічного та наукового забезпечення; зменшується кількість наукових організацій, які займаються технічним розвитком, а також конструкторського та заводського секторів; зменшується чисельність високоспеціалізованих фахівців науково-технічної сфери, у той час як мінімальна частка інноваційних підприємств у країнах ЄС перевищує 25%. На жаль, недосконалим залишається рівень патентного захисту вітчизняних винаходів. Винахідники не бажають займатись питаннями патентування чи не спроможні за рахунок не відпрацьованості дієвих механізмів щодо захисту прав інтелектуальної власності. Вітчизняні патенти мають декларативну силу, а оформлення відповідного міжнародного захисту залишається недосяжним через їх високу вартість.

Пріоритетність внутрішнього ринку за реалізації комбінованої моделі економічного зростання на основі збалансування її внутрішніх і зовнішніх складових закладена як у базових стратегічних документах [3, 4], так і в низці досліджень з тематики забезпечення економічного зростання та формування сучасної конкурентоспроможної національної економіки [5, 6 та ін.].

Згідно з даними Звіту про глобальну конкурентоспроможність за 2007–2008 роки Всесвітнього економічного форуму, за індексом розміру внутрішнього ринку Україна займає 27-ме місце, а за ефективністю товарних ринків лише – 101-ше місце серед 131 країни, тобто ефективність товарних ринків є однією із найслабших позицій України в міжнародних порівняннях. Питома вага вітчизняних товарів кінцевого споживання, тобто товарів з високим ступенем обробки, у сукупній пропозиції продукції на внутрішньому ринку за останні роки почала зменшуватися. Наприклад, частка продажу споживчих товарів, які вироблені на території України, у роздрібному товарообороті торгової мережі підприємств 2000–2003 рр. становила 75,3–74,0, а 2007 р. – 64,5% [7].

Підсумовуючи наведений аналіз, можна стверджувати, що створення функціонального внутрішнього ринку промислової продукції є стратегічним пріоритетом розвитку України, одним з важливих аспектів подолання економічної кризи. Пріоритетними заходами у цій сфері повинно стати:

- обмеження доступу на ринки імпорту через нелегальні канали, а також товарів з непропорційно низькою митною вартістю та незадовільними споживчими характеристиками;
- підвищення фінансової привабливості розміщення в Україні нових, а також технічної і технологічної модернізації наявних виробничих потужностей у стратегічно важливих галузях промисловості;

- реалізація політики, спрямованої на зменшення потреби національної економіки країни в імпорті певних видів товарів завдяки збільшенню частки реалізації на внутрішньому ринку аналогічних товарів, вироблених на її території.

- збалансування імпортозамінних та експортоорієнтованих виробництв з метою досягнення синергетичного ефекту від поглиблення співпраці із зовнішнім ринком, розширення виробничої кооперації та прискореної розбудови інноваційної основи економічного розвитку.

Література

1. Давиденко С. В. Вплив розширення внутрішнього ринку на економічне зростання України / С. В. Давиденко // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 93–101.

2. Стратегія розвитку України: теорія і практика. – К.: НІСД, 2002. – 864 с.

3. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки: Послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 100. – С. 4–5.

4. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році: Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: Інф.-вид. центр Держкомстату України, 2005. – 182 с.

5. Конкурентоспроможність національної економіки / [за ред. д-ра екон. наук Б. Є. Кваснюка]. – К.: Фенікс, 2005. – 582 с.

6. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції” / [Бабенко С. Г., Гальчинський А. С., Геєць В. М. та ін.]; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

7. Данилишин Б. М. Розвиток і підвищення ефективності регулювання внутрішнього ринку є пріоритетом діяльності Мінекономіки / Б. М. Данилишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.

УДК 338.45: 330.341.1

О. М. Фащевська

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОМИСЛОВОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Розглянуто систему державного регулювання інноваційної діяльності промислових підприємств, здійснено регіонально-галузевий аналіз та визначено тенденції її розвитку 2000–2007 рр. Вони свідчать, що ефективність застосованих державними органами заходів стимулювання інноваційної активності залишалася низькою. Запропоновано принципи та пріоритетні напрями вдосконалення державної інноваційної політики, дотримання яких дасть змогу активізувати модернізацію національної промисловості.

© О. М. Фащевська, 2009